

DRAPELUL MILITAR, SIMBOL AL PERMANENȚEI POPORULUI ROMÂN

AURORA-FLORENTINA ILIE

Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, București

Steagurile au existat din cele mai vechi timpuri fiind întâlnite la toate popoarele lumii, ca simbol al ființei lor etnice.

Colecția de drapele din cadrul Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I” este cea mai importantă colecție de acest gen din țară¹. Întregul patrimoniu de la *Arsenalul Armatei* a fost transferat *Muzeului Militar Național* care funcționa încă din 1919, dar care a primit un statut juridic abia în anul 1923².

Denumirile de *drapel* și *stindard* se dau numai steagurilor militare, deoarece forma, dimensiunile și accesoriile acestora (cravate, decorații, panglici de decorații), sunt hotărâte prin legi și regulamente militare și sunt puse în serviciu sau retrase numai prin Decret Regal sau prin Decret Prezidențial; toate celelalte sunt denumite steaguri³.

La început drapelul a servit la recunoașterea unităților militare pe câmpul de luptă, iar mai târziu a căpătat caracter de simbol⁴. Dragostea și respectul față de steag s-au consolidat puternic de-a lungul timpului în conștiința popoarelor. De apărarea lui au fost legate năzuințele de libertate, independență și unitate. Steagurilor li s-a dat un caracter sacru fiind păstrate cu venerație în timp de pace și de război. Având acest caracter, drapelul a fost și este astăzi însemnul pe care se depune jurământul de credință al ostașilor așa cum este consemnat și în regulamentele militare. Drapelul reamintește de iureșul luptelor neobosite pentru apărarea meleagurilor dintre Carpați, Dunăre și Marea Neagră, pe care le-au întregit străbunii noștri daci sub Burebista și le-au apărat sub Decebal. Dacii erau însoțiți în lupte de „*draco*”, steagul lor cu cap de lup și trup de șarpe (dragon).

La romani simbolul vitejiei și al onoarei purtat de *signiferi* și *vexilari*⁵ era întruchipat de cele mai multe ori de o acvilă. Tijele (hampele) drapelelor erau împodobite de falere (distincții acordate legiunilor și trupelor auxiliare pentru fapte de bravură). Despre aceste simboluri daco-romane ne vorbesc documentele vremii figurate pe *Columna lui Traian*.

¹ Radovici 1983, p. 56.

² *Fond documentar M.M.C.*, Div. I, 414, p. 3, 9.

³ Andonie, Cristea 2003, p. 153-155.

⁴ Velcu 1937, p. 16-24.

⁵ Drapelele romane purtau denumirea de „*vexilum*”, iar stindardele „*signum*”.

Steagurile au existat și în evul mediu, chiar dacă pentru o lungă perioadă din istorie nu avem documente sau mărturii care să ateste existența acestor însemne în jurul cărora oștile cnezilor și voievozilor români se adunau în lupta lor pentru libertate⁶.

În vremurile care i-au pus la grea încercare pe români, în fața marilor imperii vecine care le amenințau pământul, sub conducerea unor vestiți comandanți de oști, înaintașii noștri au apărat cu sângele lor steagurile pe ale căror flamuri străluceau stemele românești.

Documentele sporadice ale vremii abia amintesc de existența steagurilor din secolul al XIV-lea. Aceste mărturii ne dovedesc că existau atât pentru Moldova cât și pentru Țara Românească două categorii de steaguri: *steagul mare*, care era și steagul țării sau steagul domnesc, dar și *steagurile mici ale oștirii*⁷.

Colecția de drapele a Muzeului Militar Național deține un număr însemnat de drapele datând din perioada de început a epocii moderne, perioadă marcată de mari evenimente care au produs puternice transformări în evoluția societății românești: revoluțiile din 1821 și 1848.

Din această epocă revoluționară există un număr de drapele și stindarde de o mare valoare istorico-documentară, ce vorbesc despre renașterea armatei noastre naționale, și despre care documentele scriu cu precizie instituirea lor.

În Moldova au fost înmânate primele drapele unităților de cavalerie și infanterie, în prezența domnitorului și a dregătorilor țării. Înalta poruncă de zi nr. 27 din 4 noiembrie 1834 semnată de domnitorul Mihail Sturza arăta că sultanul a întărit „*Miliției Noastre dreptul de a avea steag, după modelul de Noi propus*”⁸. Culorile drapelelor militare erau roșu și albastru, fixate prin Regulamentul Organic, care se vor menține până în anul 1859⁹.

Tot în 1834, în Țara Românească domnitorul Alexandru Dimitrie Ghica distribuie drapele celor trei regimente de infanterie și regimentului de cavalerie. Pentru prima dată în Țara Românească apare „*falnicul tricolor*”¹⁰, care va fi apărat întotdeauna cu sfințenie. Drapelul reprezenta simbolul vitejiei și onoarei militare.

Tricolorul a însuflețit masele populare pe timpul Revoluției de la 1848 din țările române. Pe flamurile steagurilor înălțate pe Câmpia Libertății de la Filaret și de la Islaz era înscrisă deviza „Frăție-Dreptate”. Decretul nr. 1 al

⁶ Velcu 1937, p. 18-19.

⁷ *Ibidem*, p. 20-21; Velcu 1938, p. 74.

⁸ *Buletin, foaie oficială*, Iași, nr. 83 din 28 octombrie 1834, p. 457.

⁹ Năsturel 1903, p. 47-48.

¹⁰ Rosetti 1930, p. 8-10.

guvernului Țării Românești din 14 iunie 1848 stabilea că „Steagul național va avea trei culori: albastru, galben și roșu”¹¹.

În 1859 a fost adoptat drapelul de stat tricolor, cu însemnele ambelor țări.

După unirea Moldovei cu Țara Românească și după constituirea unei singure armate, la 1 septembrie 1863, pe platoul de la Cotroceni, oștirea noastră a primit drapele noi, care exprimau pe plan militar simbolul unității.

Dobândirea independenței naționale din 1877-1878 a avut o puternică influență asupra întregii evoluții istorice a României. De la această dată poporul român a putut să se afirme tot mai mult ca o națiune de sine stătătoare, iar despre acest moment important ne vorbesc și drapelele și stindardele armatei noastre acoperite de glorie.

La Grivița, Rahova și Plevna, la Smârdan și Vidin, bravii infanteriști, dorobanți, călărași, roșiori și artileriști români au săvârșit minuni de vitejie. Însuflețiți de acest ideal național, unitățile armatei noastre au luptat până la sacrificiu la Dragoslavele, Jiu, Olt, Robănești, Prunaru, Mărășești, Mărăști, Oituz și în apărarea Capitalei. Pentru fapte de vitejie au fost decorate numeroase drapele de regimente în timpul ofensivei din vara anului 1917, cu *ordinele „Mihai Viteazul”* și *„Steaua României”*.

Toate aceste sacrificii și acte de eroism au contribuit la înfăptuirea actului de la 1 Decembrie 1918, iar prezența tricolorului românesc la *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia* simboliza împlinirea dorinței de veacuri a românilor - realizarea *Statului Național Unitar Român*.

Drapelele au însoțit pretutindeni regimentele armatei române în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, întărind inimile soldaților în dorința de a ieși învingători în lupte.

Primul drapel propus pentru această studiu se încadrează la *model 1872/1908*, dar a fost dat **Regimentului 44 de infanterie**, de către Regele Carol I, la 10 mai 1914 și a fost în serviciu până la 1 aprilie 1921, când a fost depus la *Regimentul Argeș nr. 4*.

Drapelul Regimentului 44 de Infanterie, model 1872/1908

La aducerea *drapelului Regimentului 44 de infanterie, model 1872/1908*, pentru a fi restaurat, acesta prezenta mai multe degradări fizico-mecanice și chimice: depuneri de praf, șifonări, cutări, cearcăne de umezeală, pete de natură necunoscută pe întreaga suprafață a drapelului, fragilizarea materialului, găurirea și sfâșierea în zonele de prindere anterioare, lipsuri din material, pe banda albastră, la colțul de jos, îmbătrânirea mătăsii și decolorarea sub acțiunea luminii, a oxigenului și a umidității din aer, apariția urmelor de rugină în zonele de prindere mai vechi, precum și pe suprafața întregului material, pete oxidate, înnegrite ale adezivului cu care fusese fixat tul-ul în

¹¹ *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. 1, București, 1902, p. 567.

zonele sfâșiate de pe banda albastră, cracluri pe stratul de pictură, urme de arsură pe suprafață (**fig. 1**).

Conform fișei de obiect (nr. inv. 9483) piesa propusă pentru restaurare este un „*drapel de mătase tricoloră, pictat pe ambele părți. Pe fâșia galbenă, la mijloc, stema țării înconjurată de o ghirlandă de frunze de laur și stejar. La cele patru colțuri, cifra Regelui Carol I, încoronat, înconjurat de o ghirlandă din frunze de laur. Hampa este de lemn, având în partea superioară acvila de bronz cu placă. De hampă sunt prinse: cravata drapelului, medalia «Avântul Țării» (1913), cu panglică, «Crucea comemorativă a războiului 1916-1918», cu panglică, medalia «Victoria» și două barete*”¹².

Inscripții: pe placă: **ONOARE ȘI PATRIE**; pe barete: **CARPAȚI, MĂRĂȘEȘTI**.

Fiind o piesă extrem de fragilă, curățirea mecanică s-a efectuat prin pensulare ușoară, dinspre centru spre exterior, apoi a urmat curățirea umedă utilizând pentru aceasta o soluție din decoct de *Radix Saponariae*, 5 ml pentru 995 ml apă distilată. Prin utilizarea soluției din decoct de *Radix Saponariae* s-a urmărit degresarea țesăturii și îndepărtarea impurităților dintre firele metalice, într-un mod blând.

Fiind o soluție cu conținut de enzime de curățare și ingrediente active naturale, extrase din rădăcina de Săpunăriță, aceasta este biodegradabilă, nu are efecte negative asupra fibrelor textile fiind ușor de îndepărtat prin simpla clătire cu apă distilată, este prietenoasă cu mediul înconjurător, ingredientele se dizolvă ușor în apă, nu conține substanțe toxice sau sintetice și nu rămân urme de reziduuri.

Au fost efectuate pensulări ușoare, mișcările fiind dinspre centru spre exterior. Clătirea a fost efectuată cu apă distilată, presând ușor piesa cu mâna și cu ajutorul unei pensule, pentru îndepărtarea reziduurilor de pe și din interiorul țesăturii. În ultima baie de clătire s-a adăugat o soluție slabă de acid acetic, 10 ml pentru 1000 ml de apă distilată, în vederea fixării preventive a culorilor.

Uscarea drapelului, s-a realizat pe pat din hârtie de filtru, presând ușor. Colile de hârtie de filtru au fost schimbate de mai multe ori repetând procedeul până la îndepărtarea surplusului de apă. După această etapă, drapelul a fost așezat pe masa de sticlă, uscarea în profunzime a fibrelor textile realizându-se în 24 de ore.

Pentru emolieră fibrelor din mătase am folosit soluție de înmuiere, compusă din alcool etilic 15 ml, glicerină 3 ml și apă distilată până la completarea a 100 ml soluție. Întreaga suprafață a drapelului a fost impregnată

¹² Arhiva Laboratorului de Conservare-Restaurare al Muzeului Militar Național „*Regele Ferdinand I*”, București, 2014.

utilizând această soluție, cu ajutorul unei pensule de desime medie, pentru a putea rearanja firele destrămate sau desprinse din țesătură.

Următoarea fază de lucru a fost cea de consolidare a suprafeței drapelului cu tul, în zonele degradate, aplicând procedeul minimei intervenții. Pentru aceasta, tul-ul a fost vopsit în culoarea verde-albastră, asemănătoare celei existente pe drapel, obținându-se în acest fel, integrarea cromatică.

Vopsirea tul-ului și a firelor de borangic, necesare pentru fixarea pe drapel a fost efectuată cu colorant direct, clasa C, iar ca agent de nivelare și coagulare, în acest caz, s-a utilizat acidul acetic. După clătirea și uscarea tul-ului astfel vopsit, acesta a fost impregnat cu soluție de C.M.C. 2% în apă distilată, ușurând în acest mod așezarea și fixarea în zonele degradate de pe suprafața drapelului.

Cele două fâșii de tul vopsite, au fost întinse și cusute folosind fire subțiri din borangic, integrate cromatic, fixându-se centrul și marginile găurilor și tăieturilor din mătase (**fig. 2**).

Prin *Tratatul de la Adrianopol*, încheiat la 2 septembrie 1829 între Rusia și Turcia, s-au acordat unele drepturi popoarelor balcanice, în detrimentul Turciei. Într-un articol special al *Tratatului* se menționa dreptul *Principatelor Române* de a-și înființa propriile armate. Administrația *Principatelor Române* a fost încredințată generalului *Pavel Kiseleff*, în timpul căruia au fost elaborate *Regulamentele Organice*, puse în aplicare în 1831, în Muntenia și în 1832 în Moldova¹³.

Un rol important în formarea infanteriei l-a avut Alexandru Ioan Cuza, în anul 1866. Ca urmare a reorganizării inițiate de acesta, armata *Principatelor Unite* dispunea de șapte regimente de infanterie și de trei batalioane de vânători, cu un total de 80 de companii. Vechiul armament de infanterie, degradat și învechit a fost înlocuit cu arme noi de proveniență franceză.

În această perioadă, modernizarea instituției militare a vizat și învățământul militar. Acesta s-a dezvoltat corespunzător cerințelor vremii. Înființarea *Școlii Militare de Infanterie și Cavalerie*¹⁴, care și-a deschis cursurile în București pe 20 septembrie 1862, în prezența domnitorului Alexandru Ioan Cuza, a reprezentat începutul învățământului specific în armată.

Experiența *Războiului de Independență* și perfecționarea tacticii militare, sub influența performanțelor noului armament, intrat treptat în dotare, au impus elaborarea unor noi regulamente militare. Pentru ca manevra în câmpul tactic să devină mai ușor de executat și cu pierderi cât mai puține, s-a renunțat la dispozitivele în coloană compactă, adoptându-se cele în formație risipită, cu eșalonarea forțelor în adâncime.

¹³ Popovici 1910.

¹⁴ Lahovari 1903.

În anul 1885 a apărut un nou *Regulament asupra exercițiilor și manevrelor de Infanterie*. Potrivit acestui Regulament, batalionul era organizat, pentru luptă, pe patru companii de pușcași, fiecare a câte două plutoane, a două semiplutoane cu câte două secții fiecare.

Regulamentul de bază al Armatei române în preajma *Primului Război Mondial* a fost *Regulamentul Exercițiilor de Infanterie*, editat în 1908. Potrivit prevederilor acestui regulament, regimentul avea în componerea sa trei batalioane și o companie de mitraliere. Batalionul era organizat pe patru companii de pușcași, a patru plutoane cu câte două secții fiecare, organizată pe trei grupe.

În anul 1912 a luat ființă *Inspectoratul Infanteriei*, căruia i-a revenit sarcina de a asigura mobilizarea, dotarea, instruirea și conducerea trupelor din această armă.

În vara anului 1914, la izbucnirea războiului, *Trupele de Uscaț* erau organizate în Corpuri de Armată, Divizii de infanterie, Brigăzi de infanterie, de călărași și de artilerie. Unitatea de bază a Infanteriei era regimentul, organizat pe batalioane, iar acestea pe companii. Fiecare divizie de infanterie avea și câte un batalion de vânători. Corpul de Armată avea în componere 2 divizii de infanterie, o brigadă de călărași, un regiment de obuziere, un batalion de pionieri, o subunitate de transmisiuni și formațiuni de servicii. Divizia de infanterie era organizată pe 2 brigăzi de infanterie, un batalion de vânători, o brigadă de artilerie, o subunitate de transmisiuni și formațiuni de servicii. Brigada de infanterie avea 2 regimente, fiecare a câte 2-3 batalioane și o companie de mitraliere cu 4 piese.

La începutul anului 1919, existau 5 Corpuri de Armată, fiecare a câte 2 divizii de infanterie operative, o divizie teritorială și o brigadă de călărași.

Diviziile de infanterie operative erau organizate pe 2 brigăzi, a câte 2 regimente de infanterie, 1 batalion de vânători, o brigadă de artilerie cu 2 regimente, elemente neîndivizionate și servicii. Diviziile teritoriale aveau în componere 3 brigăzi de infanterie, fiecare a câte 2 regimente.

Anul 1872 a marcat, prin elaborarea noilor legi de reorganizare, o nouă etapă în procesul dezvoltării armatei române moderne și a istoricului drapelului din dotare.

Prin Legea din 8 Martie 1872¹⁵, s-a stabilit drapelul țării, iar prin Legea din 27 martie, din același an, a fost înființată armata teritorială. Toate trupele cunoscute mai înainte sub denumirile de grăniceri, dorobanți și jandarmi au fost organizate în regimente teritoriale. Escadroanele de dorobanți și jandarmi s-au

¹⁵ Năsturel 1903, p. 110.

contopit în 8 regimente teritoriale de călărași, care au alcătuit cavaleria teritorială¹⁶.

La 5 aprilie 1880, prin Înaltul Decret nr. 1164¹⁷, au fost create încă 4 regimente de călărași în afara celor 8 existente. Prin decretul mai sus amintit a fost înființat **Regimentul 11 de călărași – Botoșani** care a primit stindardul la 28 noiembrie 1880¹⁸.

Stindardul Regimentului 11 de Călărași, model 1872

Conform fișei de obiect (nr. inv. 9633) este un „*stindard de mătase tricoloră, având în centru stema țării înconjurată de o ghirlandă de frunze de laur. Scutul este scartelat peste tot cu armele Casei de Hohenzollern (scut împărțit în patru, două cartiere negre și două argintii). La cele patru colțuri, cifra lui Carol I înconjurată de o ghirlandă de lauri. Hampa de lemn are șase caneluri și este prevăzută cu o vergea și un inel mobil metalic. De hampă este prinsă cravata stindardului. Are port stindard de piele îmbrăcat cu paspol și fir tricolor. Stindardul este confecționat în 1873. Are husă din doc.*”¹⁹

Proveniență: Arsenalul Armatei, 1919.

Inscripții: pe placă: **ONÓRE ȘI PATRIE / XI REGIMENTU DE CĂLĂRAȘI**

Dimensiunile pânzei: L (h) = 44 cm; l = 45 cm.

De-a lungul timpului, asupra acestui stindard au fost făcute intervenții de restaurare și conservare, ce au constat în acoperirea cu tul de protecție și consolidări locale, cu fire din mătase integrate cromatic, unele dintre acestea decolorându-se, ca urmare a oxidărilor produse sub influența luminii și a oxigenului din aer. Mătasea a fost protejată între cele două bucăți de tul, spațiul creat între mătase și acesta a dus la menținerea unui mediu cu o umiditate constantă și ventilație permanentă. Tul-ul din bumbac a menținut un mediu relativ curat pe suprafața piesei.

Degradări fizico-mecanice, chimice și biologice înainte de restaurare: depuneri de praf; lipsuri mari din pânza stindardului; lipsuri din franjuri în zona superioară, lângă hampă; oxidarea firelor metalice de la broderii și de la franjuri, precum și ale bentițelor de pe margini care fixează franjuri și înconjoară stindardul; decolorarea și deshidratarea mătăsii; pete de mucegai la suportul din bumbac apărute ca urmare a formării cearcănelor de umezeală (uscarea lentă a

¹⁶ *Ibidem.*

¹⁷ *Monitorul Oastei*, nr. 10 din 15 aprilie 1880, p. 257, 260.

¹⁸ *Monitorul Oastei*, nr. 25 din 19 august 1880, p. 611; Înalt Decret nr. 2027 din 22 iulie 1880 „Relativ la deschiderea unui credit, necesar Ministerului de Război pentru cumpărarea a patru drapele pentru regimentele de călărași nou înființate”.

¹⁹ Arhiva Laboratorului de Conservare-Restaurare al Muzeului Militar Național „*Regele Ferdinand I*”, București, 2007.

dus la apariția gonflărilor și a cutelor, în anumite zone); deshidratarea tul-ului de consolidare și de protecție de deasupra (**fig. 3**).

Cele mai multe dintre procesele care provoacă degradări sunt procese de natură chimică ele ducând la producerea de transformări în structura și compoziția obiectelor. Asemenea procese, afectează piesele care, prin structură și compoziție, sunt mai sensibile și predispuse la o evoluție mai rapidă a proceselor de degradare, în comparație cu alte obiecte. În această categorie de piese vulnerabile se încadrează și piesele pe suport textil, dintre toate acestea, cele din mătase fiind cele mai expuse.

La baza producerii mișcărilor dimensionale, care reprezintă dilatățile și contractările fibrelor textile, stă higroscopicitatea, una dintre principalele proprietăți ale materialelor de natură organică. Aceasta constă în absorbția și desorbția umidității din aer; acest proces continuu duce la deformarea pieselor textile, iar în cazul în care uscarea se produce lent, pot apărea efecte nedorite, cum ar fi cearcănele de umezeală, care, la rândul lor, pot favoriza apariția petelor de mucegai pe materialul textil. Efectele degradării care apar și sunt vizibile sunt tocmai acele rupturi, găuri și sfâșieri în material, care fac să fie necesară restaurarea.

Stindardul fiind restaurat anterior nu a impus o intervenție majoră asupra lui. După curățirea mecanică, pe ambele fețe ale sale, au fost fixate două manșoane, unul în partea superioară, pe orizontală, iar altul pe marginea benzii albastre, înspre hampă, în vederea etalării. La intervenția anterioară fuseseră cusute trei bride în partea superioară, pentru susținerea pe verticală dar, metoda s-a dovedit a fi defectuoasă. S-au produs tensionări la pânza stindardului datorate greutateii mari ale broderiilor lucrate în tehnica pasmanteriei, care sunt cusute direct pe mătase și pe materialul suport din bumbac; manșonul a preluat greutatea piesei, în mod uniform, evitând tensionările asupra pânzei stindardului (**fig. 4**).

Pentru completarea efectivelor regimentelor de roșiori, prevăzută prin Legea din 8 iunie 1882, s-a dat Înaltul Decret nr. 1172²⁰ din 24 martie 1893, prin care **Regimentul 11 de călărași – Botoșani** a fost transformat în **Regimentul 4 de roșiori**, cu reședința în garnizoana Bârlad și zonele de recrutare ale județelor Suceava, Botoșani și Dorohoi²¹, iar în anul 1900 regimentul își mută reședința în garnizoana București²².

Regimentul 4 de roșiori a primit noul stindard la 10 mai 1893, care va rămâne în serviciu până la 10 mai 1926, când a intrat în patrimoniul Muzeului Militar Național. Stindardul a sosit în țară la 27 martie 1891, fiind lucrat la

²⁰ *Monitorul Oastei*, nr. 17 din 3 aprilie 1893, p. 427.

²¹ *Loc. cit.*

²² *Anuarul Armatei Române*, 1899, p. 110.

comanda statului român, de către *Casa Collani & Comp.* din Berlin, la prețul de 540 mărci²³.

La 3 octombrie 1896 A.S.R. Princesesa Maria a fost înscrisă în controalele corpului drept „*Cap al Regimentului*”²⁴.

Stindardul Regimentului 4 de Roșiori, model 1872

Conform fișei de obiect (nr. inv. 9637) este un „*stindard de mătase tricoloră, având în centru stema țării înconjurată de o ghirlandă de frunze de laur. Scutul este scartelat peste tot cu însemnele Casei de Hohenzolern (scut împărțit în patru, două cartiere negre și două argintii). La cele patru colțuri, cifrul Regelui Carol I cu coroană, înconjurat de o ghirlandă de lauri. Hampa de lemn are șase caneluri. De hampă este prinsă cravata stindardului. Are port stindard de piele îmbrăcat cu paspol și fir tricolor. Stindardul este confecționat în 1873*”²⁵.

Proveniență: Regimentul 4 de roșiori, 1926.

Inscripții: pe placă: **ONÓRE și PATRIA / REGIMENTUL No. IV DE ROȘIORI**; pe barete: **ARDEAL, CARPAȚI, BUCUREȘTI, MĂRĂȘEȘTI, OITUZ, JIU.**

Dimensiunile pânzei: L (h) = 44 cm; l = 44 cm.

Degradări fizico–mecanice, chimice și biologice: depuneri de praf; lipsuri mari din pânza stindardului; lipsuri din franjuri în zona inferioară, jumătatea dinspre hampă și pe marginea benzii albastre, chiar la hampă; oxidări ale firelor metalice de la broderii și de la franjuri, precum și a galonului care fixează franjuria și înconjoară stindardul; deshidratarea mătăsii și decolorarea ei; deshidratarea tul-ului de consolidare și de protecție, de deasupra; pete de umezeală la suportul din bumbac, apărute ca urmare a formării cearcănelor de

²³ Potocki, Velcu 1931, p. 344, 346.

²⁴ Expresiile „*cap*” al regimentului..., „*colonel onorific*” în regimentul..., „*comandant onorific*” al regimentului..., au, în general, aceeași semnificație și reprezintă, o obișnuință în secolele al XIX-lea și al XX-lea, păstrate și în zilele noastre; practica europeană era ca membrii caselor domnitoare să fie numiți în acest fel de demnități onorifice, pentru a recompensa fie legăturile dinastice între țări sau personale între suverani (de cele mai multe ori rude între ei), fie pentru a recompensa meritele unora dintre ei; același sistem era folosit și în interiorul propriilor țări, suveranii și membrii familiilor regale erau beneficiarii acestor practici; de asemenea și unii militari (de obicei generali) din armatele naționale primeau astfel de demnități. Practica era ca anual sau la diverse momente importante din viața celor desemnați cu unul din titlurile enunțate, conducerea unităților militare să prezinte aceluia, în cadrul unei ceremonii, omagiul corpului ofițeresc și starea corpului. Tot practica era și ca respectiva persoană să poarte, la aceste ceremonii, uniforma specifică acelui corp, în grad de colonel, în timp ce corpul de trupă purta numele suveranului sau al generalului.

²⁵ Arhiva Laboratorului de Conservare-Restaurare al Muzeului Militar Național „*Regele Ferdinand I*”, București, 2007.

umezeală; uscarea lentă a dus la apariția gonflărilor și apoi ale cutelor, în anumite zone de pe suprafața mătăsii (**fig. 5**).

După efectuarea curățirii mecanice prin periere, galonul din fire metalice aurii a fost desfăcut de pe stindard și a fost curățat cu soluție de Complexon III (3,7 %) în apă distilată. Franjurii au fost curățați nedetașați de pe marginile stindardului. Franjurii și galonul au fost clățiți cu apă distilată, după care au fost uscați prin presare cu hârtie de filtru și lăsați cu greutatea deasupra lor, pentru îndreptarea firelor metalice.

La stindard au fost fixate două manșoane, unul în partea superioară, pe orizontală, iar altul pe marginea benzii albastre, înspre hampă, pe fața a doua, în vederea etalării ulterioare. În zona inferioară și pe marginea benzii albastre, la hampă, unde lipsea galonul cu franjuri a fost completat cu o bentiță metalică, asemănătoare, care a fost recuperată din accesoriile altor piese scăzute din inventar. Fixarea acestui galon, în zona lipsă, a conferit stindardului o stabilitate dimensională nemailăsând să se producă deformarea tul-ului care consolidează, pe exterior, piesa (**fig. 6**).

În august 1916, la mobilizarea generală a armatei române și intrarea ei în război, cavaleria a fost folosită în misiuni de cercetare și de siguranță în luptă, principala ei formă de acțiune fiind șarja călare.

Regimentul 4 de roșiori a intrat, împreună cu *Regimentul 9 de roșiori*, în compunerea *Brigăzii 2 de roșiori*, în cadrul *Diviziei I de cavalerie*, fiind pusă sub ordinele *Corpului 6 Armată*, la dispoziția *Armatei a III-a*²⁶.

În ziua de 31 august 1916, conform Ordinului *Corpului 6 de Armată*, regimentele din cadrul diviziei au executat manevre demonstrative, în scopul înlesnirii ocupării Ostrovului Perșina, de către celelalte trupe române. După aceste manevre, *Divizia I de cavalerie* a intrat în dispozitivul de acoperire pe Dunăre, până la data de 6 noiembrie 1916.

Brigăzii 2 de roșiori i-a fost încredințat, subsectorul 2 de la capătul de est al Ostrovului Bârzina Mică și Olt, cu întreruperi de la data de 18 până la 22 septembrie, când a luat parte la manevrele de la Flămânda de pe Dunăre²⁷.

Ca urmare a evenimentelor care se desfășurau în Transilvania, Marele Cartier General a hotărât să renunțe definitiv la aceste operații, regimentul reîntrunindu-se, în octombrie 1916, în *Brigada 2 de roșiori*, la Târnavele.

Una dintre cele mai însemnate lupte desfășurate în această campanie de *roșiorii Regimentului 4* a fost vestita „*Șarjă de la Robănești*”²⁸ din ziua de 10 noiembrie, de pe Câmpia Oltului.

²⁶ *Istoricul Armatei Române*, București, 1902, p. 136.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*.

Prin Ordinul din 5 noiembrie al *Grupului Apărării Dunării*, regimentul a plecat din Târnavele în ziua de 7 noiembrie, concentrându-se, în cadrul *Brigăzii 2 de roșiori*, la Caracal.

Prin Ordinul nr. 87 din 9 noiembrie al *Grupului Apărării Dunării*, se dă *Brigăzii 2 de roșiori* misiunea de a cădea în flancul și în spatele inamicului, care înainta de la Craiova spre Ungureni, cu scopul de a ataca poziția infanteriei noastre între Robănești și Câmpeni. În ziua de 10 noiembrie, roșiorii au pornit în marș pe itinerarul Bojoiul, Robănești, Pârșani, Pielești spre Ungureni, cu obiectivul de a întoarce aripa dreaptă a trupelor inamice care luptau cu *Divizia 1/17 de infanterie română*, aflată în tranșee între Robănești și Câmpeni și de a le ataca din spate²⁹.

Față de situația creată, brigada a ordonat *Regimentului 4 de roșiori* să forțeze trecerea și să atace pe front. În urma recunoașterilor efectuate, roșiorii au constatat că în satul Robăneștii de Sus și în spatele Pădurii Pârșani se găseau două batalioane de infanterie bavareză, două baterii de artilerie și o companie de mitraliere, care urmăreau să înainteze către Pielești pentru a prinde în capcană unitățile *1/17 de infanterie română*. Pentru oprirea înaintării acestora *Regimentul 4 de roșiori* a primit misiunea de a ataca descălecat, pe front, în direcția satului Robănești, iar *Regimentul 9 de roșiori*, de a executa o manevră de învăluire a flancului drept și al spatelui inamicului care se găsea în Pădurea Pârșani.

Regimentul 4 de roșiori a desfășurat trei escadroane care să atace pe jos, sprijinite de două secții de mitraliere, iar al patrulea escadron se afla în rezervă. Flancul său stâng a rămas descoperit, în urma retragerii *Regimentului 9 de roșiori*, ceea ce a dus la infiltrarea în dispozitiv a unei linii de trăgători germani. În această situație, brigada a ordonat regimentului retragerea peste râul Teslui. Acțiunea a fost executată anevoie, din cauza pierderilor suferite și a focului de baraj al artileriei inamice. În ziua de 14 noiembrie 1916, linia Oltului a căzut. În șarja de la Robănești, *Brigada 2 de roșiori* a suferit mari pierderi.

O altă importantă acțiune desfășurată în perioada 11–19 noiembrie, pe frontul român, în timpul campaniei din anul 1916, la care a participat *Regimentul 4 de roșiori* în cadrul diviziei, este cunoscută sub denumirea de „*Bătălia pentru București*”³⁰.

Divizia I de cavalerie, care luptase în zilele precedente împotriva *Corpului de cavalerie Schmettow*, a fost regrupată în zona Buzești. În cadrul diviziei *Regimentul 4 de roșiori* a participat la aceste lupte pe direcția Pitești-București, cu misiunea de a întârzia înaintarea coloanelor inamice către Roșiorii

²⁹ *Anuarul Armatei Române*, 1904, p. 147.

³⁰ *Anuarul Armatei Române*, 1905, p. 152.

de Vede și Costești, acoperind în același timp flancul stâng al *Diviziei 1/17 de infanterie*, pe frontul Măldaru-Lăzărești³¹.

După refacerea din iarna și primăvara anului 1917, care a avut loc în nordul Moldovei în județele Botoșani și Dorohoi, zonele Dumbrăveni și Știubeni, regimentul a fost transportat la Nămolosa³², în vederea începerii ofensivei *Armatei I-a*, care se concentrase în această regiune, ofensivă al cărei scop era de a imobiliza forțele Puterilor Centrale de pe frontul din Moldova și de a nimici trupele acestora, care operau în sectorul Focșani-Nămolosa.

Data începerii ofensivei, fixate inițial la 1 iulie, a fost amânată pentru data de 11 iulie. Renunțându-se între timp la atac, *Divizia I de cavalerie* a fost îndreptată spre nordul Moldovei în direcția Fălticeni³³, pentru a intra în compunerea *Corpului 6 de cavalerie rus*, ce forma masa de manevră care asigura dreapta frontului româno-rus. La Onești³⁴, *Divizia I de cavalerie*, a primit ordin de operații prin care i s-a indicat să se concentreze în regiunea Pârgărești, Satul Nou, Nicorești, Balina, împreună cu alte unități de infanterie de întărire³⁵.

În istoria cavaleriei noastre, în timpul campaniei din anul 1917 pe frontul român, aceste lupte la care *Regimentul 4 de roșiori* a participat în perioada 29 iulie-9 septembrie, sunt cunoscute sub numele de „*Oituz 1917*”, sau după cota 789 care domină întreaga regiune, sub numele de „*Coșna*”³⁶.

Etapa a doua a luptelor de la Oituz a avut un caracter extrem de înverșunat, trupele române fiind forțate să părăsească Vârful Coșna în ziua de 6 august. Pentru ziua următoare, *Divizia I de cavalerie* a primit ordinul să contraatace asigurându-i-se sprijinul artileriei Diviziilor 6 și 7 Infanterie, în scopul de a recuceri terenul pierdut în ajun. Lupte violente s-au dat în tot cursul zilei de 7 august. Trupele române au realizat o oarecare pătrundere în dispozitivul inamic, dar cu toate eforturile depuse, ele nu au reușit să recucerească în întregime Vârful Coșna. Ofensiva inamicului a fost, însă, definitiv oprită în Valea Oituzului.

După aceste lupte, *Regimentul 4 de roșiori* a fost trimis pentru refacere în regiunea Tutova.

Pentru marile fapte de arme săvârșite de acest glorios regiment, drapelul său a fost decorat cu ordinul „*Steaua României*” cu spadă, în grad de cavalier, cu panglică de „*Virtute Militară*” și „*Crucea Comemorativă a Războiului 1916-*

³¹ *Anuarul Armatei Române*, 1911, p. 132.

³² *Anuarul Armatei Române*, 1914, p. 230.

³³ *Anuarul Armatei Române*, 1915, p. 269.

³⁴ Sinescu 1926, p. 9.

³⁵ *Ibidem*, p. 13.

³⁶ *Lupta de la Robănești, 10 noiembrie 1916*, Craiova, 1916, p. 3.

1917” cu baretele *Jiu, Ardeal, Carpați, București, Oituz, Mărăști, Mărășești*, prin Înaltul Decret nr. 1744 din 8 iulie 1918³⁷.

Stindardul Regimentului 4 de Roșiori „Regina Maria”, model 1922

Proveniență: Regimentul 4 de Roșiori, 1926.

Inscripții: pe placă: **ONÓRE ȘI PATRIA / REGIMENTUL No. IV DE ROȘIORI**; pe barete: **ARDEAL, CARPAȚI, BUCUREȘTI, MĂRĂȘEȘTI, OITUZ, JIU**; pe pânză, pe banda albastră: **ROBĂNEȘTI**; pe banda roșie: **COȘNA – TISA**.

Dimensiunile pânzei: L (h) = 65 cm; l = 45 cm.

În cele patru colțuri ale stindardului sunt brodate câte două crenguțe de lauri cu fructe, dispuse simetric una față de cealaltă, care se unesc, fiind orientate cu deschizătura brațelor spre interior. Aceste ghirlande sunt brodate cu fir metalic auriu, în tehnica pasmanteriei, având ca suport un pat de hârtie încleiată îmbrăcat în pânză. Mijlocul frunzelor este marcat cu un fir metalic auriu răsucit, prins pe deasupra broderiei cu fir din bumbac. În interiorul ghirlandelor sunt prinse cifrurile regale ale lui Ferdinand I, cu coroane princiare deasupra, cu cruce, lucrate tot cu fir metalic auriu. Central, pe banda galbenă, pe un fond de culoare grenă, brodat cu fire din mătase, se află stema României, model 1922, având următoarele dimensiuni: 34 cm lungime și 27 cm lățime, realizată în tehnica pasmanteriei, marginile sale cuprinzând și părți din culorile albastru și roșu. Pe banda albastră, la mijloc este aplicată o inscripție realizată tot în tehnica pasmanteriei, din fire metalice aurii, fixată pe mătasea stindardului cu fire din bumbac și mătase strâns filate în „S”: **ROBĂNEȘTI**. În aceeași tehnică, pe banda roșie sunt aplicate două inscripții, tot cu fire metalice aurii: **COȘNA-TISA**.

Între cele două fețe ale stindardului nu există suport de întăritură din alt material, doar în zonele cu broderie din fire metalice, suportul aflat pe spatele lui este din bumbac (**fig. 7**).

Degradări fizico-mecanice și chimice: depuneri de praf și murdărie; destrămări, rupturi și pierderi ale firelor de urzeală și băteală din țesătură și textura stemei; desprinderi și scămoșeri ale firelor metalice din zonele de broderie (steme și cifruri regale); răirirea și tăierea țesăturii de mătase; șifonări, cutări; pete de murdărie grasă; găuri mici și rupturi ale mătăsii în porțiunile de prindere a stindardului de hampă; tăieturi ale mătăsii, fragilizată și uzată în timp; desprinderea și destrămarea galonului cu franjuri și a bentițelor din fire metalice; îmbătrânirea materialelor, fragilizarea și deshidratarea mătăsii, decolorarea sub acțiunea luminii și a agenților externi; oxidarea firelor metalice sub acțiunea oxigenului din aer și a umidității.

³⁷ *Ibidem*, p. 25.

Stema este formată din: *scut*, brodat cu fire din mătase bleu; *acvilă*, brodată cu fire metalice aurii, cruciată; deasupra se află *coroana regală* lucrată cu fire metalice aurii, argintii, fire de mătase grenă și crem; *atributele suverane*: *spada* în gheara dreaptă, brodată cu fire metalice argintii, aurii și din mătase de culoare maro, la mâner, *sceptrul* în gheara stângă, brodată cu fire metalice aurii; pe piept se află un *scut scartelat* alcătuit din cinci cartiere care reprezintă provinciile românești: *Țara Românească, Moldova, Oltenia și Banatul, Transilvania și Dobrogea*, având la bază un *triunghi în șef*, iar pe centrul scutului, un *ecuson în abis*, care conține scartelatul de argint și negru al Casei domnitoare, brodat cu fire metalice argintii și fire din mătase neagră.

În cartierul unu, pe un fond de culoare bleu, brodat cu fire din mătase, se află o *acvilă cruciată*, brodată cu fire metalice aurii, cu ciocul din mătase roșie; ghearele sunt lucrate cu fire din mătase de culoare roșie; soarele este brodat cu fire metalice aurii și argintii, în mijloc, iar luna cu fire metalice aurii - *Țara Românească*.

În cartierul doi, pe un fond de culoare roșie, brodat cu fire din mătase, se află un cap de zimbbru, brodat cu mătase albă la față și cu mătase neagră la ochi, gură și contur; steaua care se află între coarne este lucrată cu fire metalice aurii și argintii, în mijloc, având cinci colțuri; în dreapta se află soarele și în stânga luna, ambele brodate cu fire metalice aurii - *Moldova*.

În cartierul trei, pe fond roșu, brodat cu fire din mătase, se află un leu brodat cu fire metalice aurii, trecând spre dreapta, pe un pod lucrat tot cu fire metalice aurii, înălțat peste valuri, din fire metalice argintii - *Oltenia și Banatul*.

În cartierul patru, în primul câmp, pe un fond bleu brodat cu fire din mătase, se află o *acvilă neagră*, din mătase, ieșind din linia fasciei, lucrată cu fire din mătase de culoare roșie, limbată roșu; soarele și luna, care însoțesc acvila, sunt lucrate cu fire metalice aurii și argintii; sunt cusute, stilizat, șapte turnuri brodate cu fire din mătase roșie, plasate trei, jos și patru, sus - *Transilvania*.

În triunghiul în șef, de la baza scutului, pe un fond de culoare bleu, lucrat cu fire din mătase, sunt brodați doi delfini afrontați, din fire metalice aurii - *Dobrogea*.

Scutul mare, pe care se află acvila, este timbrat de o coroană, lucrată cu fire metalice aurii și argintii și este susținut de doi lei, brodați cu fire metalice aurii, limbați roșu-grenă, cu fire din mătase.

Colanul ordinului Carol I este brodat cu fire metalice aurii, argintii, fire din mătase roșie, bleu și grenă. Deviza „*Nihil Sine Deo*” se află înscrisă pe o eșarfă brodată cu fire din mătase bleu, în degrade; literele sunt cusute cu fire metalice aurii. Eșarfă este plasată dedesubtul scutului și a celor doi suportți. Totul este așezat sub un mantou de culoare grenă la exterior și crem în interior, iar franjuriile sunt realizați din fire metalice aurii.

Coroana regală mare, de deasupra mantoului, este brodată cu fire metalice aurii, argintii și fire din mătase roșie, bleu și grena.

Materialele conținute: țesătura din mătase ripsată: urzeala - mătase; băteala - mătase; firul metalic de la broderii (steme și cifruri regale): Ag aurit răsucit pe fir din mătase; literele inscripțiilor: fir de Ag aurit răsucit pe fir din mătase; fir din mătase la conturul literelor; Colanul ordinului Carol I: Ag aurit.

După pregătirea locului de muncă ce a constat în confecționarea unui pat absorbant din netex, pâslă și hârtie de filtru, piesa a fost așezată pe suport și s-a trecut la desprăfuirea ei prin pensulare. Datorită unei fragilități mari a mătăsii, această operațiune s-a executat cu atenție insistând mai mult în zonele cu broderie metalică. În continuare, s-a trecut la dezasamblarea părților componente: franjuri și galon. Operațiunea a constat în tăierea fiecărui fir în parte, după care au fost scoase cu penseta.

După ce piesa a fost dezasamblată și fotografiată s-a efectuat o nouă curățire mecanică prin pensulare, insistând în zonele cusăturilor unde, datorită condițiilor în care a fost păstrată piesa, a uzurilor apărute în timp asupra mătăsii și nu în ultimul rând a prafului, s-au format scame.

Înainte de începerea procesului de curățare s-a recurs la o degresare folosind o soluție diluată de alcool etilic 15% în apă distilată. Cu această soluție a fost degresată toată suprafața de broderie metalică.

După terminarea acestei operațiuni, s-a trecut la curățarea broderiilor metalice și a stemei folosindu-se o soluție de Complexon III (3,7 g Complexon III și 96 ml apă distilată). Ca urmare a utilizării soluției diluate de alcool etilic, pentru degresare, procesul de curățare a broderiei metalice a decurs mult mai ușor, iar rezultatele obținute au fost mult mai bune: firele metalice și-au păstrat luciul și în plus curățarea s-a realizat și în profunzime; la clătirile cu apă distilată hârtiile de filtru au ieșit curate în final. De asemenea, la testarea în prealabil cu această soluție, nu au fost urme de migrare a culorilor mătăsii în jurul broderiilor (valabil și pentru stemele regale, unde cartierele cu stemele provinciilor românești sunt foarte mici și cu varietate de culori).

După uscarea celor două fețe ale stindardului s-a trecut la următoarea operațiune a procesului de restaurare: curățarea umedă a mătăsii. Pentru început, cele două fețe ale stindardului au fost impregnate cu soluția de înmuiere formată din alcool etilic, glicerină și apă distilată. S-au schimbat colile de hârtie de filtru de sub piesă, iar surplusul de apă a fost absorbit rapid tot cu ajutorul hârtiei de filtru. Pentru îndepărtarea urmelor de murdărie de pe mătase și pentru curățare a fost preparată o soluție de spălare utilizându-se 3 g fulgi de săpun slab bazic (pH = 8,9), 1 g C.M.C. și 96 ml apă distilată.

Operațiunea de curățare cu soluția de spălare s-a efectuat și pe spatele piesei. Fețele stindardului au fost așezate pe două bucăți de geam, apoi au fost întinse bine, eliminându-se bulele de aer dintre piesă și geam. După ce a fost

absorbit surplusul de apă, cu hârtie de filtru, piesa a fost impregnată cu o soluție de C.M.C. 1% în apă distilată, pentru apretare, protejarea suprafeței în timp și obținerea unui tușeu plăcut al mătăsii.

Înainte de începerea operațiilor de consolidare, au fost pregătite materialele pentru restaurare: vopsirea firelor de consolidare din mătase (cu coloranți direcți, în culorile stindardului); testarea materialelor; pânză din bumbac pentru suportul de consolidare, care a fost vopsită într-o culoare neutră³⁸; confecționarea unei rame din lemn pentru întinderea pânzei din bumbac pe care s-a efectuat consolidarea stindardului.

Consolidarea pe suport s-a efectuat cu ajutorul firelor din bumbac pentru broderia grea tip pasmanerie și cu fire din mătase pentru mătasea stindardului. Nu s-au efectuat reîntregiri ale părților lipsă din mătase, deoarece, s-a urmărit păstrarea valorii documentare și istorice a piesei.

Datorită fragilității foarte mari a mătăsii, consolidarea pe suportul din bumbac nu s-a putut efectua în punct de „cărămidă”, invizibil, pe dosul piesei, ci la suprafață, fixarea și prinderea efectuându-se în punct în „zig-zag”, pe dos, lăsând vizibile firele de rețea întinse pe suprafața piesei.

Accesoriiile (franjurii și galonul) au fost curățate cu soluție de Complexon III (3,7%), clătite cu apă distilată până la îndepărtarea reziduurilor desprinse, apoi au fost întinse pe masa de sticlă și uscate cu ajutorul hârtiei de filtru.

Pentru protecția de suprafață s-a folosit tul vopsit în culorile existente pe stindard, schițând pe suprafața lui broderiile și inscripțiile prin pictură cu pensula. Tul-ul a fost fixat de restul piesei cu fire din mătase integrate cromatic.

După terminarea operațiilor de consolidare, piesa a fost scoasă de pe ramă, dimensionată respectându-se mărimile inițiale și fiecare față a stindardului a fost dublată cu netex, pe spate, în scopul preluării în mod egal a greutateii broderiei de pe întreaga suprafață (**fig. 8**).

Fixarea netex-ului s-a efectuat pe diagonală și pe verticală cosând în „punct *cojocăresc*” cu fire din bumbac pe spatele fiecărei fețe ale stindardului. Accesoriiile au fost cusute pe marginile feței 1, pe interior.

Înainte de reasamblării stindardului au fost fixate manșoane de prindere pentru etalare, pe marginea benzii albastre spre hampă și pe latura superioară, orizontal, încercând prin acest mod să protejăm cât mai mult piesa în vederea expunerilor ulterioare. Lățimea manșoanelor este de 2 cm, egală cu lungimea franjurilor. Asamblarea părților s-a efectuat prin coasere manuală cu acul, cu fire din bumbac.

În colțul de jos din stânga piesei, cele două fețe ale stindardului nu au fost prinse, la fața 1 pe interior nefiind acoperit cu netex, pentru a permite accesul la verificarea periodică a stării de conservare, dar și pentru studiul modului de

³⁸ Macri 1982, p. 171.

consolidare al piesei. Numărul de inventar a fost prins în interior, în colțul din stânga, jos.

Ca fiecare obiect intrat în procesul de restaurare drapelele militare au fost cazuri speciale, în primul rând prin materialele componente și tehnica de lucru în care au fost executate, individualizate prin valoarea istorică, simbolul reprezentat, precum și prin mesajul pe care îl transmit³⁹.

Regimental Flag, Symbol of Romanian Nation's Continuity

ABSTRACT

The restoration of the flags has been and will remain a priority in restoring the objects of the National Military Museum King "Ferdinand I" but also a difficult problem to solve, given the diversity of the materials they are composed of. Before arriving in the museum, the flags had a well-defined function, they were functional, worn on the battlefield, outside, in the weather, with the temperature and humidity variations, all of these factors leaving traces.

By presenting the restoration of these regimental flags, we wanted to highlight the importance of the restoration intervention carried out on time, in a responsible way, to stop the degraded events, thereby contributing to the salvage of the military heritage, valuable by the inherited historic load.

The restoration procedures and techniques used to restore of these flags did not jeopardize the physical and informational integrity of these pieces, being reversible and non-destructive.

List of illustrations

Fig. 1 - Flag of the 44th Infantry Regiment (red tunics), model 1872/1908. Ensemble and details, before restoration

Fig. 2 - Flag of the 44th Infantry Regiment, model 1872/1908. Ensemble's 1st and 2nd face, after restoration

Fig. 3 - Flag of 11th Călărași Regiment (horsemen), model 1872. Ensemble's 1st and 2nd face, before restoration

Fig. 4 - Flag of 11th Călărași Regiment (horsemen), model 1872. Ensemble's 1st and 2nd face, after restoration

Fig. 5 - Flag of 4th Roșiori Regiment (red tunics), model 1872. Ensemble's 1st and 2nd face and detail, before restoration

Fig. 6 - Flag of 4th Roșiori Regiment (red tunics), model 1872. Ensemble's 1st and 2nd face and detail, after restoration

Fig. 7 - Flag of 4th Roșiori Regiment „Regina Maria” (red tunics), model 1922. Ensemble's 1st and 2nd face and detail, before restoration

Fig. 8 - Flag of 4th Roșiori Regiment „Regina Maria” (red tunics), model 1922. Ensemble's 1st and 2nd face, after restoration

³⁹ Le mulțumim pentru colaborare: dr. Corneliu Andonie, ing. chim. Doina Cîrnu, ing. Gabriela Tuas, Adrian Simionescu, Adrian Ilie.

Fig. 1 - Drapelul Regimentului 44 de Infanterie, model 1872/1908. Ansamblu și detalii, înainte de restaurare

Fig. 2 - Drapelul Regimentului 44 de Infanterie, model 1872/1908. Ansamblu fața 1 și 2, după restaurare

Fig. 3 - Stindardul Regimentului 11 de Călărași, model 1872.
Ansamblu fața 1 și 2, înainte de restaurare

Fig. 4 - Stindardul Regimentului 11 de Călărași, model 1872.
Ansamblu fața 1 și 2, după restaurare

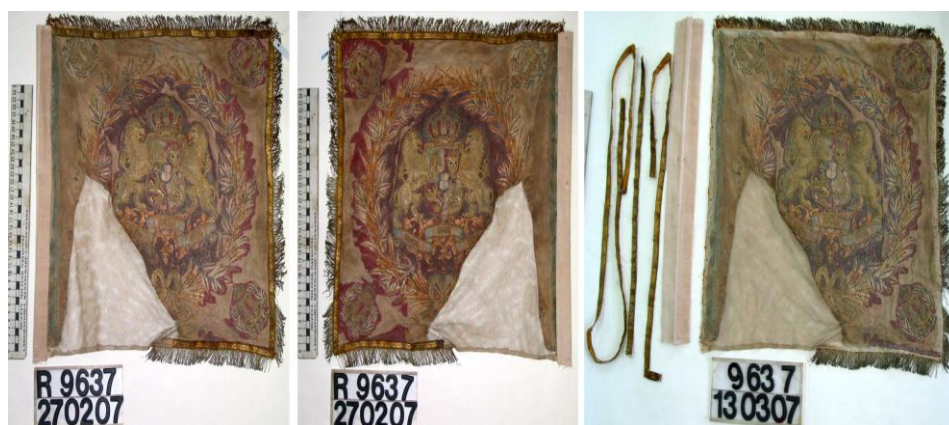

Fig. 5 - Stindardul Regimentului 4 de Roșiori, model 1872. Ansamblu fața 1 – 2 și detaliu, înainte de restaurare

Fig. 6 - Stindardul Regimentului 4 de Roșiori, model 1872. Ansamblu fața 1-2 și detaliu, după restaurare

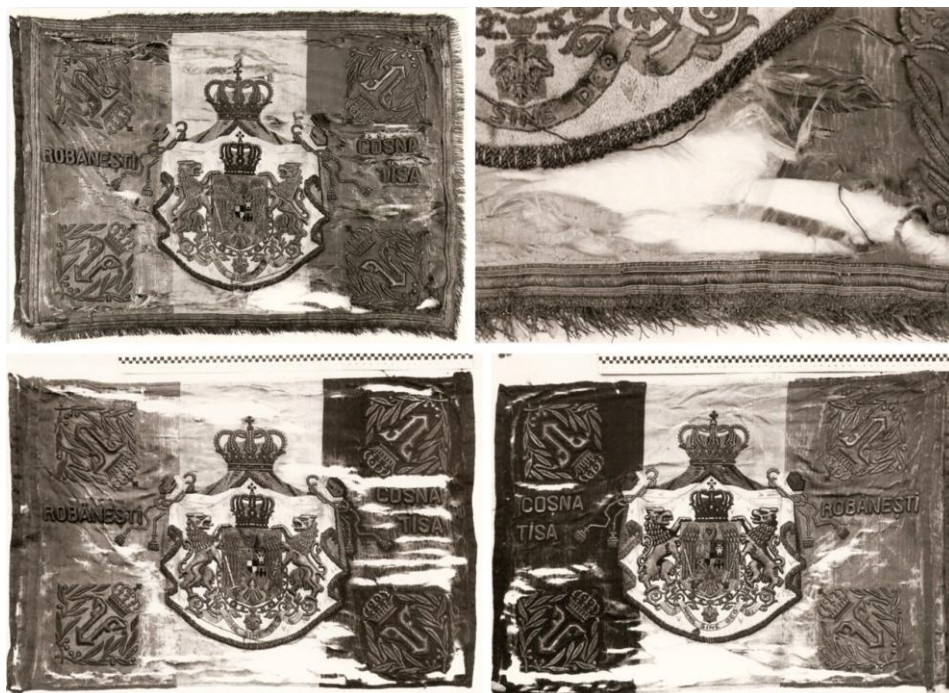

Fig 7 - Stindardul Regimentului 4 de Roșiori „Regina Maria”, model 1922. Ansamblu fața 1-2 și detaliu, înainte de restaurare

Fig. 8 - Stindardul Regimentului 4 de Roșiori „Regina Maria”, model 1922. Ansamblu fața 1 și 2, după restaurare

Abrevieri bibliografice:

- Andonie, Cristea 2003 - Corneliu Andonie, Camelia Cristea, „Drapele”, în *Istoricul Muzeului Militar Național 1923-2003*, București, 2003, p. 153-155
- Lahovari 1903 - George Lahovari, *Hârtii vechi*, București, 1903
- Macri 1982 - Spiridonia Macri, „Studiu asupra unor coloranți textili folosiți în procesul de restaurare”, în *Cercetări de Conservare și Restaurare*, București, 1982
- Năsturel 1903 - P. V. Năsturel, „*Steagul, stema română, însemnele domnesci, trofee*”, București, 1903
- Popovici 1910 - I. Popovici, *Organizarea Armatei Române*, Roman, 1910
- Potoki, Velcu 1931 - A. Potocki, A. D. Velcu, *Catalogul colecțiilor: steaguri, stindarde, fanioane*, mss., Biblioteca Muzeului Militar Național, București, 1931
- Radovici 1983 - Maria Radovici, „Drapelele de luptă ocrotite de Muzeul Militar Central - nesecat izvor de educație patriotică”, în *Studii și Materiale de Muzeografie și Istorie Militară*, M.M.C., nr. 16, București, 1983
- Rosetti 1930 - Radu R. Rosetti, „Când s-a adoptat steagul tricolor la noi”, în *Memoriile Secțiunii Istorice*, seria a III-a, tomul XI, București, 1930
- Sinescu 1926 - G. N. Sinescu, *Istoricul întrebuițării cavaleriei române în războiul mondial 1916 și până la 1926*, vol. I, București, 1926
- Velcu 1937 - Anton D. Velcu „Memorialul drapelelor oștirii române” în *Buletinul Muzeului Militar Național*, nr. 1, București, 1937, p. 16-24
- Velcu 1938 - Anton D. Velcu „Steagurile României”, în *Enciclopedia Română*, vol. 1, București, 1938

Cuvinte-cheie: restaurare, drapel, simbol, regiment, degradare

Keywords: restoration, flag, symbol, regiment, degradation